משימה 4

ירושלים בבולי ישראל (ראו משימה בעמ׳ 52)

מבוא

הציר "דמותה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי" בכיתה ה׳ עוסק בירושלים ובמרכזיותה בתולדות עם ישראל כמרכז מדיני ותרבותי, כמושא הגעגועים של עם ישראל בתקופת הגלות וכבירתה של מדינת ישראל. בציר זה תכנית הלימודים מבקשת לטפח קשר עמוק בין התלמיד ובין המדינה ועיר הבירה שלה על בסיס הזיכרון הקולקטיבי של העם, על בסיס זיכרונות וחוויות אישיות של התלמיד, על בסיס טקסטים מכוננים מהמקורות, מהספרות, מיצירות אמנות וממאמרים עכשוויים.

המשימה "ירושלים בבולי ישראל" היא משימת הערכה המאפשרת לתלמיד לקשר בין ידע נרכש ובין רגשות ויכולות יצירתיות שלו. במשימה מתודות ודגשים הנדרשים בתהליך ההוראה–למידה של הנושא, לפי תכנית הלימודים.

על המשימה

בעזרת המשימה אפשר להעריך יכולות שונות של התלמיד: לפתח עמדות על בסיס ידע בנושא מרכזיותה של ירושלים בתודעה היהודית לאורך הדורות; לזהות, לפרש ולהביע מחשבות ורגשות בעקבות ביטויים המופיעים בטקסטים מסוגות שונות העוסקים בירושלים; לשלב מבע חזותי ומבע מילולי בתמציתיות כדי להביע רעיון.

כמו כן בעזרת המשימה מעריכים את מידת הצלחתו של התלמיד להעמיק בנושא ולפרשו בצורה אקטואלית באופן יצירתי ובכתב.

המשימה היא רב־שלבית, וביצועה צריך להסתיים בתוך שני שיעורים כפולים. אפשר להשלימה בבית בפרק זמן שיקבע המורה. יש לאפשר לתלמידים להכין את משימת הביצוע בחברותא (בהרכב של שלושה תלמידים).

התוצר המצופה:

- סדרה של שלושה בולים שלהם שובל מתאים;
- דף הסבר.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

שלבי ביצוע המשימה

המשימה תתבצע בשמונה שלבים, ואלה הם:

1. הכרת טקסטים ויצירות אמנות המבטאים את מרכזיותה של ירושלים ביהדות לאורך הדורות.
2. הכרת תחום הבולאות: מהו בול? מה הוא מייצג? מהם חלקיו? כיצד מעצבים אותו? מהו המסר בבול?
3. ניתוח יצירות אמנות ובולים בנושא ירושלים כדי לזהות ביטויים של מרכזיותה של ירושלים בעיני היוצר.
4. בחירת שלוש תקופות שונות בתולדות ירושלים ובחירת הייצוג של מרכזיותה של ירושלים בתקופות אלה מטקסטים מילוליים וחזותיים.
5. דיון בחברותא של שלושה משתתפים. כל משתתף יבחר תקופה אחרת ויתמקד בה.
6. עיצוב הבולים.
7. התאמת טקסט מהמקורות לכל בול בנפרד או לשלושת הבולים יחד.
8. כתיבת דף הסבר שבו פירוט של מרכיבי הבולים ונימוק כיצד הם מבטאים את מרכזיותה של ירושלים.

המלצות להצגת המשימה בכיתה והחומרים הדרושים לביצוע המשימה

א. להלן החומרים שיחולקו לתלמידים כדי לבצע את המשימה:

- **דף המשימה לתלמיד** וההנחיות לביצוע המשימה;
- **המחוון:** חשוב מאוד להציג את המחוון לתלמידים לפני שהם מתחילים לבצע את המשימה. זאת כדי לאפשר להם להשלים את המשימה בכוחות עצמם. מומלץ מאוד לבחון עם התלמידים את מידת ההתאמה של המחוון לכיתה, ואם צריך ראוי ליצור מחוון טוב יותר. יש לשוב ולהסביר לתלמידים מהו התוצר המצופה מהם וכיצד ראוי להציג את התוצר. לאחר מכן אפשר להציג דוגמה לתוצרים הנדרשים (להלן דוגמה של תוצר בנספח למדריך זה). יש להציג את הדוגמה ולשאול אילו תקופות מיוצגות בסדרת הבולים, כיצד מרכזיות ירושלים באה לידי ביטוי בכל תקופה המיוצגת בבולים, אילו אמצעים גרפיים הופכים את שלושת הבולים לסדרת בולים (בניגוד לבולים יחידים), כיצד הקשר בין הבולים בא לידי ביטוי בשובל הבול וכו'. במחוון רשומים כמה קריטריונים על יעדי המשימה ועל רמות הביצוע השונות. חשוב לבחון את המרכיבים של כל רמת ביצוע ולעודד את התלמידים לשאוף לרמת הביצוע הגבוהה ביותר.
- **דפי עזר:**
  - תבנית ליצירת בול אחד;
  - תבנית ליצירת סדרה של שלושה בולים;
  - תבנית לכתיבת דף הסבר.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

- **נספחים:**
  - **נספח 1 :** מדרשים, אגדות חז"ל, שירי געגועים וקטעי תפילה המעידים על מרכזיותה של ירושלים לאורך הדורות.
  - **נספח 2:** יצירות אמנות ובולי ירושלים המעידים על מרכזיותה של ירושלים לאורך הדורות.

ב. **חזרה על החומר שנלמד:** כדאי לשוב ולדון בכיתה על טקסטים מהמקראות שנלמדו בכיתה, ולבקש מהתלמידים להסביר על מקומה של ירושלים ועל חשיבותה בטקסטים אלה.

ג. **הכרת תחום הבולאות:** מומלץ להזמין אב, אם או אורח שיש להם אוסף בולים כדי שיציגו אותו לפני התלמידים בכיתה ויספרו על בולים ייחודיים באוסף שלהם.

ד. **עבודה לפי ציר זמן קבוע בכיתה:** חשוב לזהות באיזו תקופה עוסק הטקסט הנלמד ולבחון לפי ציר הזמן אילו אירועים היסטוריים חשובים התרחשו באותה תקופה, כיצד הם השפיעו על עם ישראל, כיצד הם באים לידי ביטוי בטקסטים הנדונים וכו׳.

להלן קישור לציר זמן שנבנה במיוחד למשימה זו: https://www.facebook.com/jerusalemtarbutisrael (הצפייה בציר מלמטה למעלה). בציר זה משולבים אירועים היסטוריים בתולדות ירושלים ובתולדות עם ישראל וכן טקסטים ומקורות המדגישים את מרכזיותה של ירושלים בתודעה היהודית. מומלץ מאוד לבחור קטעים אחדים בציר ולשוחח עליהם בכיתה. כמו כן אפשר להפנות את התלמידים לציר כדי שיעבדו עצמאית.

ה. **קריאת המשימה:** מומלץ לקרוא את המשימה עם התלמידים ולהסביר להם שביצוע המשימה הוא כלי הערכה – הערכה עצמית (והערכת עמיתים, לפי שיקול דעת המורה) והערכה של המורה. כמו כן מומלץ להסביר להם שהם ישלימו את המשימה בשלבים ושהמורה ינחה אותם בכל אחד משלבי המשימה. יש לאפשר לתלמידים להתוודע למשימה, לקרוא אותה בשלבים ולהבינה, לשאול שאלות להציג קשיים ולהציע פתרונות.

ו. **קריטריונים לבחירת התקופה:** כדאי לשוחח עם התלמידים ולברר מהם הקריטריונים לבחירת התקופה. אפשר להציע להם לבחור תקופה שלמדו כבר והיא מוכרת להם, או תקופה שחיבבו במיוחד ושמסקרנת ומעניינת אותם, או תקופה שראו עליה סרט או קראו עליה בספרים. עליהם לבחון את התקופה בציר הזמן.

ז. **בחירת בן זוג לחברותא:** התלמידים יעבדו בשלישיות ויוודאו כי כל חבר בחר תקופה אחרת. יש לאפשר לתלמידים להציג בכיתה את התקופות שבחרו בהן, ולסייע להם לבחור בני זוג לעבודה כך שבכל שלישייה יוצגו שלוש תקופות שונות.

ח. **איתור יצירות אמנות ובולים:** מומלץ לקיים לפחות שיעור אחד בחדר מחשבים ולאפשר לתלמידים לאתר יצירות אמנות בנושא. עליהם לזהות לפחות דרך אחת בכל יצירה שבה השתמש האמן כדי להציג את חשיבותה ואת מרכזיותה של ירושלים. אם אין חדר מחשבים בבית הספר או אם מיומנות התלמידים במחשבים לוקה בחסר, אפשר להשתמש ביצירות שבספרי הלימוד ובנספחים או במאגר יצירות שהכין המורה מראש. כדאי לאפשר לתלמידים ואף לעודד אותם ליצור בעצמם לאחר שהתרשמו מהיצירות במרשתת (אינטרנט). אם אין אפשרות להשתמש במחשבים, כדאי להציג יצירות לניתוח לפני כל הכיתה בעזרת מטול שקופיות ("ברקו"). כמו כן אפשר להשתמש במחשב נייד כדי להציג את היצירות לפני קבוצות קטנות של תלמידים.

ט. **פרשנות אישית של התלמידים:** בשלב זה ידונו התלמידים עם חבריהם לקבוצה בפרשנות שלהם לטקסטים וליצירות שבחרו. יש להדגיש שהפרשנות נוגעת גם לזיכרון הלאומי וגם לזיכרונות אישיים.

המפגשים שבהם יכירו התלמידים בראשונה יצירות אמנות, טקסטים ואת תחום הבולאות, יתקיימו לפני שיחלו התלמידים לבצע את המשימה.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

י. **התוצר המצופה:** לפני שייגשו התלמידים לכתוב את עבודתם, יש לשוב ולהסביר להם מהו התוצר המצופה מהם וכיצד ראוי להציג את התוצר. לאחר מכן אפשר להציג דוגמה לתוצרים הנדרשים (ראו דוגמה של תוצר בנספח למדריך זה). יש להציג את הדוגמה ולשאול אילו תקופות מיוצגות בסדרת הבולים, כיצד מרכזיות ירושלים באה לידי ביטוי בכל תקופה המיוצגת בבולים, אילו אמצעים גרפיים הופכים את שלושת הבולים לסדרת בולים (בניגוד לבולים יחידים), כיצד הקשר בין הבולים בא לידי ביטוי בשובל הבול וכו'.

יא. **הצגת המחוון:** יש להציג את המחוון לפני התלמידים. במחוון רשומים כמה קריטריונים על יעדי המשימה ועל רמות הביצוע השונות. חשוב לבחון את המרכיבים של כל רמת ביצוע ולעודד את התלמידים לשאוף לרמת הביצוע הגבוהה ביותר.

במשימה זו שלושה מרכיבים:

- **ידע והבנה: זיהוי ביטויים של חשיבות ירושלים בכל הדורות ביצירות כתובות וביצירות אמנות;**
- **מיומנויות: הכרת סמלי הריבונות של ירושלים;**
- **רלוונטיות: שימוש במדיה אקטואלית הרלוונטית לתלמידים – בולאות.**

שילוב המשימה בתהליך ההוראה־למידה

המלצות וכלים ליישום בתהליך ההוראה–למידה

חשיפת התלמידים לנושא ירושלים צריכה להיעשות בראש ובראשונה בעזרת יצירת קשר אישי בין התלמידים לעיר. אחר כך אפשר להכיר להם יצירות כתובות ויצירות אמנות בנושא מרכזיותה של ירושלים. אפשר ללקט את החומרים ולהציגם כקובץ, ולבקש מהתלמידים להשתתף ביצירת קובץ כזה.

בחירת קטעים רלוונטיים בנושא מרכזיותה של ירושלים בכל הדורות

רוב ספרי הלימוד בתרבות ישראל ומורשתו מתמקדים בקטעים המתאימים לנושא.

יש להשתמש במקראות כדי להכיר לתלמידים טקסטים מסוג זה ולאפשר להם לזהות ביטויים, שגרות לשון, דימויים, מטפורות ואמצעים אחרים שאמנים משתמשים בהם כדי להביע את המסר על מרכזיותה של העיר. כמו כן אפשר לבקש מהתלמידים ללקט קטעים ויצירות נוספות.

חשוב מאוד לעודד את התלמידים להביע דעה על העמדות שגילו האמנים השונים ביצירותיהם: האם הם מסכימים עם עמדתו של האמן? מדוע? האם מתנגדים לעמדת האמן? מדוע?

פירוש אישי ואקטואלי של נושא משמעו היכולת להסיק ממה שמתואר בטקסט או ביצירה על מציאות חיינו ולפרש את הכתוב בשפה עכשווית. הערכים המתוארים בטקסטים המילוליים והחזותיים, הם על-זמניים ואוניברסליים, ולכן שימוש בשפה עכשווית אגב עיסוק במציאות המודרנית יאפשר ליצור קשר בין המתואר בטקסט ובין ימינו.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

גיוון הלמידה

כדי לגוון את הלמידה מומלץ לנקוט פעולות אחדות, ואלה הן:

- חשוב מאוד לפתח בקרב התלמידים יכולת לקרוא את הטקסט או את היצירה ולפרשם בשפה עכשווית. אפשר לעשות זאת באמצעות סיפורים זהים או דומים שיספרו התלמידים ויבחנו אם הערך או התיאור המופיעים בטקסט אכן באים לידי ביטוי בסיפור האקטואלי.
- מומלץ מאוד להציג בכיתה ציר זמן של תולדות ירושלים, למשל http://www.facebook.com/jerusalemtarbutisrael. ציר זה יסייע לתלמידים להתמקד בנושא ויחסוך זמן יקר.
- חשוב להתאים את קצב הצגת המשימה ואת שלבי הביצוע לרמת התלמידים. אין חובה להציג את כל השלבים מראש. אפשר להציג שלב ואת ההסבר הנוגע לו במחוון, להשלים את השלב במשימה ורק אז לעבור לשלב הבא.
- אפשר לצייר את הבולים בגודל של חצי עמוד, ולאחר סיום העבודה לצלם כל בול בהקטנה. התוצר ייראה אותנטי אם גודלו ישווה לגודלו של בול אמתי. אפשר להציג את הבולים המוקטנים באלבום המיועד לאוסף בולים.

המלצות לפעילות בכיתה לאחר ביצוע המשימה

למידה או התנסות חד־פעמית עלולות לגרום לשכחה. כדי להטמיע את המיומנויות ואת הידע שרכשו התלמידים בתהליך הלמידה ובעת העיסוק במשימה, מומלץ להשתמש בתוצרי התלמידים ללמידת המשך, כפי שמפורט להלן:

- אפשר לקיים בכיתה טקס יומי קבוע שבו תעניק שלישיית תלמידים תעודת "עיר מרכזית בחשיבותה" לירושלים. עליהם להסביר מדוע בחרו להעניק את התעודה בעזרת נימוקים מטקסטים ומיצירות.
- מומלץ להציע לתלמידים לבצע משימה חברתית בנושא בכיתות נמוכות ולהכין שיעורים קצרים להוראה בנושא חשיבותה של ירושלים. לשם כך יש לברר עם התלמידים מה יהיו המטרות של כל שיעור כזה וכיצד אפשר לבחון אם הושגו המטרות.
- מומלץ לחלק לכל שלישיית תלמידים סדרת בולים שיצרה שלישיית תלמידים אחרת, ולבקש מהם להעיר הערות ולשאול את היוצרים שאלות. כמו כן אפשר להציג את הבולים בתערוכה וירטואלית. יש לבקש מהתלמידים לעסוק (בתוך פרק זמן שיחליט המורה) לפחות בשלוש סדרות שבתערוכה ולהביע את דעתם עליהן בכתב. אפשר לבחור סדרות חשובות שיצרו התלמידים, להציג אותן לפני תלמידי הכיתה ולקיים דיון ערכי בנושא.
- מומלץ לבצע את המשימה בעזרת כלים דיגטליים (למשל "צייר") אם יש בבית הספר מערך תקשוב והוראה דיגיטלית מפותח, אך יש להימנע ככל האפשר מעיסוק טכני בכלים הדיגיטליים. התכנים הם עיקר המשימה ולא הכלים.

לתוצרי התלמידים יש ערך מוסף גבוה. באמצעותם אפשר להעריך את ההישגים וגם לחנך לחשיבה ביקורתית, לסובלנות ולקבלת השונה. הבולים שיצרו התלמידים יסקרנו את עמיתיהם ויעוררו תחרות בריאה בקרב תלמידי הכיתה.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

נספח

דוגמה לתוצרים

דוגמה לעיצוב סדרת בולים

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

דוגמה לדף הסבר

בול 1

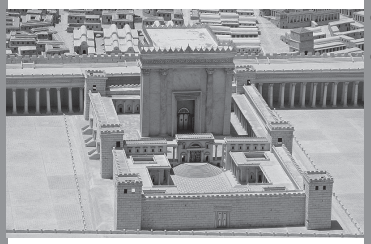

וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה, לִבְנוֹת אֶת-בֵּית-יְהוָה בִּירוּשָׁלַם

מרכיבי הבול והסבר:

1. בית המקדש הראשון שבנה שלמה המלך.
2. הציטוט מובא מספר מלכים, והוא עוסק בבניית בית המקדש.

דוד המלך הפך את ירושלים לבירת ממלכתו, ושלמה בנו בנה בה את בית המקדש. כך תרם למרכזיותה של ירושלים ולקדושתה.

תקופת התנ״ך, תקופת בית ראשון

מרכזיות ירושלים בתקופה

ירושלים הייתה המרכז הדתי והמדיני של עם ישראל: שלוש פעמים בשנה הגיעו אליה עולי רגל, שם היה ביתו של המלך ושם חנה צבאו, ולשם הגיעו אורחים של המלך מארצות רחוקות.

בול 2

צִיּוֹן בְּחֶבֶל אֱדוֹם וַאֲנִי בְּכֶבֶל עֲרָב

מרכיבי הבול והסבר:

1. הצייר אפרים ליליין, שחי בתקופת הרצל, ביטא בציור את הגעגועים של היהודים בגלות לירושלים. בציורו קרא ליהודים לחזור לירושלים.
2. הציטוט מובא משירו של יהודה הלוי, שחי בספרד בימי הביניים והתגעגע לירושלים.

יהודה הלוי עלה לירושלים, ובהתפללו ליד הכותל דרס אותו פרש טורקי. מאז גלו היהודים מירושלים, הם לא פסקו להתפלל עליה, להתגעגע אליה ולקוות שבשנה הבאה יהיו בירושלים הבנויה.

תקופת הגלות שארכה 2,000 שנה מחורבן בית שני עד קום המדינה

מרכזיות ירושלים בתקופה

מאז חרב בית המקדש לא חדלו היהודים להתפלל לירושלים ולייחל לחזור ולבנות אותה. מנהגים רבים מתקופת הגלות מסמלים את מרכזיותה של ירושלים בחיי היום-יום של היהודים בגולה: שבירת כוס בחתונה, השארת קיר מזרחי בבית בלא טיח ועוד.

בול 3

אם לארץ נשמה הרי ירושלים נשמתה של ארץ ישראל

מרכיבי הבול והסבר:

1. משכן הכנסת הוא הפרלמנט של מדינת ישראל. הוא נבנה בירושלים, בירת ישראל.
2. הציטוט מובא מדברי דוד בן גוריון כשהחליט להכריז על ירושלים כעל בירתה של מדינת ישראל.

לפי החלטת האו״ם, הייתה ירושלים צריכה להיות עיר בין-לאומית בשליטת האו״ם, אולם מיד לאחר מלחמת השחרור הכריז דוד בן גוריון שירושלים היא בירת ישראל והעתיק את כל מוסדות המדינה לירושלים. בניין הכנסת נבנה בשנת 1966.

תקופת המדינה לאחר ההכרזה על ירושלים כבירה רשמית

מרכזיות ירושלים בתקופה

מאז 1949, שנה לאחר הכרזת העצמאות, הוכרזה ירושלים כבירת מדינת ישראל. בירושלים נמצאים כל המוסדות הרשמיים של המדינה, הנשיא וראש הממשלה גרים בה, טקסים ממלכתיים מתקיימים בה ועוד.

השובל

מרכיבי השובל: אִם-אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם תִּשְׁכַּח יְמִינִי, תִּדְבַּק-לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם-לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם-לֹא אַעֲלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי.
זהו ציטוט מתהילים קלז, שנכתב כנראה בתקופת גלות בבל ומבטא את נאמנותם של היהודים הגולים לירושלים. שלושה אריות – האריה הוא סמלו של בית דוד, סמלו של שבט יהודה וסמלה של ירושלים, סמל לתקווה, לביטחון ולשלום.

הסבר: בחרנו בציטוט זה משום שלדעתנו ללא הנאמנות לירושלים והזכרתה לאורך כל שנות הגלות לא היינו זוכרים את הכמיהה לשוב אליה. בזכות השבועה הזאת שנשבענו לירושלים לפני יותר מאלפיים שנה, שבנו אליה. לדעתנו, השבועה הזאת שימרה את ירושלים בזיכרון כמרכז העם היהודי וכלִבּוֹ. העם שב לארצו בזכות זיכרון זה והכיר טובה לירושלים בכך שהשיב לה את מעמדה כבירה וכעיר החשובה ביותר למדינה ולעם היהודי כולו.

הקרדיטים לתמונות בעמודים 101–102:
י״ד גורדון, חיים כץ. ״אריה״. שנות העשרים של המאה העשרים. בטון. גרודה דבורה. צילום.
דגם בית המקדש הראשון: צילום: Ariely. ויקיפדיה העברית (CC BY 3.0).
אפרים משה ליליין. מאי היהודי. (Der Judische Mai), איור לספר. 1903.
הכנסת: Joshua Paquin, flickr (CC BY 2.0)

© כל הזכויות שמורות לראמ״ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך